

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ БАНКІВСЬКОГО РИНКУ M&A

MODERN TRENDS IN BANKING M & A MARKET

Примостка О.О.

доктор економічних наук, професор,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Пузан М.М.

студентка факультету міжнародної економіки і менеджменту,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Мотиви укладання угод M&A у банків можуть бути різними і варіюватися залежно від економічної ситуації на певному ринку. Найближчим часом основними трендами на ринку банківських угод є M&A. У статті проаналізовано періоди розвитку банківської системи України з погляду укладання угод M&A. Систематизовано укладені угоди M&A на національному банківському ринку протягом останніх двох років та запропоновано шляхи його поживлення.

Ключові слова: банк, ринок M&A, мотиви укладання угод, тенденції ринку M&A у світі.

Мотивы совершения сделок M&A у банков могут быть различными и варьироваться в зависимости от экономической ситуации на определенном рынке. В ближайшее время основными трендами на рынке банковских сделок являются M&A. В статье проанализированы периоды развития банковской системы Украины с точки зрения заключения сделок M&A. Систематизированы заключенные сделки M&A на национальном банковском рынке в течение последних двух лет и предложены пути его активизации.

Ключевые слова: банк, рынок M&A, мотивы совершения сделок, тенденции рынка M&A в мире.

Motives transactions M & A banks may be different and vary depending on economic conditions in certain markets. In the near future the main trends in the banking market transactions M & A. Analyzed periods of the banking system of Ukraine in terms of transactions M & A. Systematized agreements M & A at the national banking market over the last two years and the ways of its recovery.

Keywords: Bank, M & A market, the motives transactions, trends M & A market in the world.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному світі розвиток будь-якої держави значною мірою залежить від її участі в міжнародних відносинах. Це цілком зрозуміло, адже, як свідчить світовий досвід, економіка жодної країни не спромоглася повноцінно функціонувати, ізолювавши себе від світової економічної системи. Дослідження показують, що лише взаємопроникнення окремих національних економік через механізми іноземних інвестицій, створення спільних підприємств або транснаціональних корпорацій дають змогу стати учасником глобалізації світової економіки. За сучасних умов найактивніше відбувається фінансова глобалізація, яка проявляється у вільному переливанні фінансового капіталу між національними та регіональними ринками. Для України це означає, що потоки іноземного капіталу опиняться на вітчизняному фінансовому ринку, а це може мати неоднозначний вплив на внутрішній фінансовий ринок. Саме тому сьгодні науковці, банкіри, політики все більше

уваги приділяють такому явищу, як фінансова глобалізація, шукають нові шляхи організації фінансової системи України та надають рекомендації щодо її вдосконалення. Одним із напрямів органічного входження банківського сектору в глобалізаційні процеси є розвиток ринку M&A.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідженню особливостей концепції операцій злиття, поглинання та придбання та моделей їх реалізації присвячено значну кількість робіт таких вітчизняних та зарубіжних учених, як: Ігнатишин Ю.В. [1], Галпін Т.Дж., Хендон М. [2], Седих А. [3], Рід С.Ф. [4], Чуб О.О. [5, 6], Кубах Т.Г. [7], Чурило П.Б. [8], Скоробогач О. [9], Свечкіна А.Л. [10], Міщенко В.І. [11] та ін. Але у зазначених дослідженнях не повною мірою розкриті питання аналізу сучасних тенденцій ринку M&A, що потребує подальших наукових пошуків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою статті є дослід-

дження ринку M&A банківського сектору у світі та Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перш ніж зважитися на злиття або поглинання, інвестори або власники банку виявляють можливості для створення додаткової вартості або синергетичних ефектів, які вони отримують, об'єднавши дві установи. Зазвичай ці можливості оцінюються з погляду того, чи буде виправданою премія, яку заплатить банк-покупець, із урахуванням ризиків інтеграції. Досить часто на цьому процес інтеграції й завершується, а банки не прагнуть виявити всі можливості, які надає їм злиття. Через це невірно визначаються довгострокові та короткострокові пріоритети, ухвалюються недалекоглядні рішення, які надалі не дають змоги реалізувати сприятливі стратегічні можливості.

Банк – це насамперед комерційна організація, й як і будь-яка комерційна організація, яка прагне до зростання та збільшення своїх прибутків, він має три шляхи: органічне зростання, партнерство чи укладання угод M&A. Угоди M&A (Mergers and Acquisition – угоди злиття та поглинання) характерні не тільки для банківського сектору й у загальному їх можна тлумачити як корпоративна стратегія певної компанії, за якої здійснюється купівля, продаж чи об'єднання компаній, що призводить до її швидкого зростання в певній галузі без створення третього бізнес-суб'єкта. Якщо розглянути окремо ці поняття, то злиття – це поєднання двох або більше незалежних компаній в одну, а поглинання – це купівля домінуючою компанією акцій або активів іншої компанії. Проте інколи провести межу між цими двома поняттями дуже складно, тому їх поєднують в одне – процес злиття та поглинання (M&A). Що ж до класифікації, то відповідно до суб'єктів вирізняють «горизонтальні угоди» (угоди між конкурентами або компаніями однієї індустрії) та «вертикальні угоди» (угоди переважно між компаніями, які функціонують у різних секторах, ринках, але продукція однієї є матеріалом для виробництва іншої). Фактично угоди M&A між банками є прикладом «горизонтальних угод» [12].

Мотиви укладання угод M&A у банків можуть бути різними і варіюватися залежно від економічної ситуації на певному ринку. Так, під час кризи чи економічного спаду банки керуються мотивом фінансової стабільності (а в деяких випадках – на вимогу регулюючого органу чи уряду); водночас за економічного піднесення укладання угод M&A спричинене амбіціями акціонерів банків збільшити свій прибуток. Але ці амбіції не завжди співпадають зі стратегією країни щодо стабільної банківської системи. Що ж до малих банків, то угоди M&A з більшим банком є першим кроком останнього до зміцнення своїх позицій на ринку.

Найближчим часом основними трендами на ринку банківських угод M&A будуть такі:

1) продовження нарощування кількості угод M&A в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні з переважним фокусуванням на внутрішній ринок;

2) спрямованість японських банків на іноземні ринки Південної Азії, де відбувається стрімке зростання попиту на послуги банківської сфери; Китаю, Індії та Сполучених Штатів як найбільших світових фінансових ринків;

3) Американський ринок M&A продовжуватиме зростати переважно завдяки збільшенню кількості угод: між малими банками; через здійснення великими банками процедури divestiture; у секторі управління інвестиціями та у секторі послуг зі страхування;

4) через зростання конкуренції в Азії відбуватиметься переорієнтація на Африку, Південну Америку та інші швидко зростаючі фінансові ринки;

5) оскільки найбільші світові банки, особливо Англії та Франції, намагатимуться підвищити ROE, угоди M&A стануть одним із головних векторів їх діяльності. Що ж до банків Німеччини та Італії, які характеризуються низькими рівнями концентрації, підвищення кількості угод M&A прогнозується на 2016 р.;

6) збільшення об'єднань у секторі інвестиційного менеджменту та переорієнтація на альтернативний банкінг;

7) поживлення угод M&A в Європейському регіоні (особливо у Південній Європі) за рахунок продажу другорядних та нефункціонуючих підрозділів;

8) на найбільших світових фінансових ринках зростатиме кількість угод із партнерства та дистриб'юторських угод;

9) приватні інвестиційні та венчурні фонди (Private Equity та Venture Capital houses) акцентують свою увагу на фінансово-технологічному секторі;

10) зростання ролі технологій та цифрових каналів у наданні фінансових послуг. Банки продовжуватимуть інвестувати у фінансово-технологічні компанії, але не тільки купляючи меншу кількість акцій лише для отримання доступу до певної технології, а й утворюватимуть альянси, консорціуми, венчурні компанії [13].

Якщо аналізувати період з 2000 по 2014 р., то найбільша кількість угод M&A у банківському секторі була укладена у 2007 р. І саме в цьому році була укладена одна з найбільших за всю історію фінансового сектору угода M&A – поглинання голландського банку ABN Amro шотландським банком Royal Bank of Scotland, вартість угоди становила 98 млрд. дол. США. До речі, Royal Bank of Scotland був одним із перших банків, з якого почалась історія M&A в Європі. У 2000 р. за 21 млрд. фунтів стерлінгів він викупив один із найбільших комерційних банків Великобританії – NetWest [14].

Проте найбільший бум в укладанні угод M&A спостерігався в 1994 р. (566) та 1998 р. (504). Саме в 1998 р. об'єдналися такі банки, як NationsBank та Bank of America, Norwest та Wells Fargo, Bank One та First Chicago NBD, а також SunTrust Banks та Crestar Financial [15].

Активність банків з укладання угод M&A підвищилась у 2014 р.: порівняно з попередніми роками було укладено більше угод і спостерігалась більша сукупна вартість угод (Aggregate deal value). На початок 2015 р. була зафіксована 301 угода, що на 54 угод більше, ніж минулого року, сукупна вартість яких становила 18,6 млрд. дол. США, що на 4,1 млрд. дол. США більше, ніж у попередньому році. Найбільшими угодами зі M&A у 2014 р. були: CIT Group/IMB HoldCo вартістю 3,4 млрд. дол. США, BB&T/Susquehanna – 2,5 млрд. дол. США, Banner/ American West – 702 млн. дол. США, First Citizens Bancshares/ First Citizens Bancorporation – 676 млн. дол. США та Sterling/ Hudson Valley – 538 млн. дол. США.

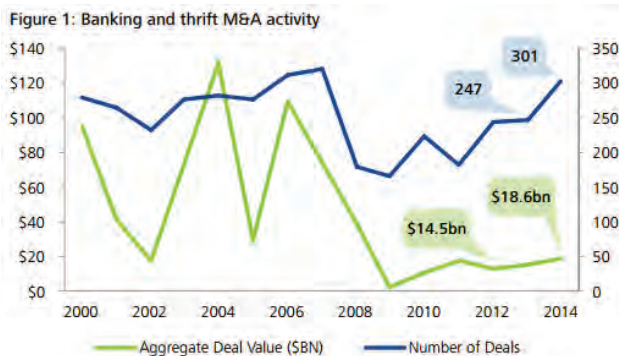

Рис. 1. Обсяги угод на глобальному ринку M&A [16]

Що ж до 2015 р., то загальна кількість угод M&A у банківському секторі становила 287 (253 з яких – комерційні банки, решта – ощадні банки). Найбільшими угодами M&A в 2015 р. були: придбання Royal Bank of Canada (найбільшим канадським банком) City National Corporation за 5 млрд. дол. США; злиття двох німецьких банків DZ Bank та WGZ Bank (активи яких після злиття становитимуть 535 млрд. дол. США); MB Financial узгодив купівлю American Chartered Bank за 449 млн. дол. США, а F.N.B. Corporation за 474 млн. дол. США Metro Bank [17].

Ретроспективу процесів M&A в банківському секторі слід здійснити на основі дослідження розвитку української банківської системи в цілому. Початок розвитку самостійної української банківської системи слід датувати 1991 р. із прийняттям Закону «Про економічну самостійність Української РСР» (законодавче закріплення за Україною права на формування власної банківської системи), постановою ВР «Про порядок введення в дію Закону України «Про

банки і банківську діяльність» (за якою власністю України було визнано такі банки: Український республіканський банк Держбанку СРСР, Український республіканський банк державного комерційного промислово-будівельного банку «Укрпромбанк», Український республіканський банк Ощадного банку СРСР, Український республіканський банк Зовнішньоекономічного банку СРСР).

У першому періоді (1991–1994 рр.) відбувалось становлення дворівневої банківської системи (з активним розвитком банків другого рівня) та її законодавче закріплення. На другому етапі (1995–1998 рр.) НБУ посилив контроль над комерційними банками; відбувається ліквідація та визнання банкрутами низки банків; спостерігається активна зміна власників комерційних банків. На третьому етапі (1998–2000 рр.) відбулось погіршення ситуації у банківському через фінансову кризу 1998 р. (банкрутство окремих комерційних банків та ліквідація одного з найбільших на той час банків АКБ «Україна»). На четвертому етапі (2001–2008 рр.) завдяки економічному зростанню в Україні спостерігався розвиток банківської системи: вихід українських банків на міжнародні ринки та залучення іноземного капіталу, розширення кількості наданих послуг та відділень.

Саме в 2007 р. спостерігалось укладання великої кількості високовартісних угод M&A, адже в Україні на той час були високі порівняно з європейськими країнами процентні ставки і значні темпи росту активних операцій. Тобто на цьому етапі угоди M&A відбувалися за участі іноземного капіталу переважно для отримання доступу закордонних інвесторів до українського ринку.

Ситуація змінилась у 2008 р. (початок четвертого етапу – 2008–2010 рр.), коли велика присутність іноземного капіталу призвела до дисбалансу в банківському секторі України. Різко зменшилась кількість угод M&A, знизилась їх вартість. Іноземні інвестори переорієнтувались на придбання прибуткових активів за найнижчою ціною [18, с. 74–77].

На п'ятому етапі (2010–2013 рр.) укладання угод M&A спостерігалось як між банками різних груп, так і всередині однієї групи. Пожвавлення укладання угод M&A на цьому етапі пояснюється новими вимогами НБУ та проблемами, які залишилися після кризи 2008 р. До найбільших угод цього періоду можна віднести угоди між: «ПУМБ» і «Донгорбанком», «Укрсоцбанком» та «UniCredit», «Астра Банком» та «Universal Bank», «Credit Agricole» («Індекс Банком») та «Corporate and Investment Bank Credit Agricole Kiev (Каліон Банк)» [19].

Наведені дані свідчать про низьку якість реалізованих угод, оскільки 54% від загальної кількості об'єктів придбання – проблемні фінан-

Таблиця 1

Угоди злиття та придбання на українському банківському ринку

№	Дата угоди	Об'єкт угоди M&A	Продавець	Покупець	Штаб-квартира (покупця)	Сума угоди (\$, млн.)	Предмет угоди, %
1	Січень 2016	ПАТ «Укрсоцбанк»	UniCredit Group	AVH Holdings S.A	Люксембург		100
2	Серпень 2015	«Акцент Банк Група»	«Приват»	Сім'я Суркіс			96,6
3	Серпень 2015	ПАТ «РВС»	Фонд гарантування вкладів	ТОВ «Українська бізнес-група» / Руслан Демчак	Україна	1.40	100
4	Серпень 2015	«Укргазпром-банк»*	Фонд гарантування вкладів	Primestar Energy FZE	OAE		100
5	Липень 2015	«Астра Банк»	Фонд гарантування вкладів	NCH Capital / Agro Holding Limited	США/Кіпр	4	100
6	Січень 2015	ПАТ «Енергобанк»*	РОЙЛАНС СЕРВІСІЗ ЛІМІТЕД (Анатолій Данилицький) Кіпр	ES2 Holding	Сінгапур		100
7	Травень 2014	«Актив Банк»*	ТОВ «Актив Фінанс Груп» (Данило Волинець, Оксана Маркарова)	Central markets / Converg Group (Володимир Антонов)	Україна		
8	Березень 2014	«Терра Банк»*	Руслан Циплаков	Сергій Клименко	Україна		
9	Лютий 2014	ПАТ «Банк Перший»*		Роджер Метьюз (Roger Matthews)	Україна		
10	Лютий 2014	Банк «Авангард»	ТОВ «Сектор-Т» (Донецьк)	Інвестиційний капітал України (ICU)/ Westal Holdings (Кіпр)	Кіпр		100
11	Січень 2014	Банк Кіпра	Bank of Surgus Group	«Альфа Банк Україна» / «Альфа-Груп» / АВН Ukraine Ltd	Росія/Кіпр	307	100
12	Січень 2014	«Правекс-Банк»	Intesa Sanpaolo (Італія)	Group DF (Дмитро Фірташ)	Україна	100	100
13	Грудень 2013	«Терра Банк»*	«Метал-Юніон» / Руслан Циплаков	ПАТ «Українська стратегічна група» Сергій Клименко	Україна		
14	Вересень 2013	Platinum Bank	Horizon Capital, East Capital, IFC, FPP Asset Management	Борис Кауфман	Україна	154	100
15	Вересень 2013	«Астра Банк»	Alpha Bank (Греція)	Микола Лагун/ Kalouma Holdings Limited (Кіпр)	Україна/ Кіпр	108	100
16	Серпень 2013	«БМ Банк»	Банк Москви (ВТБ банк)	«Смарт-холдінг» (Вадим Новинський)	Україна		100
17	Серпень 2013	«Брокбізнес-банк»*	Сергій Буряк, Олександр Буряк	УІТЕК (Курченко Сергій)	Україна	100	80
18	Липень 2013	«Реал Банк»*		УІТЕК (Курченко Сергій)	Україна	80	100
19	Квітень 2013	Swedbank («Омега банк»)*	Swedbank (Швеція)	Микола Лагун	Україна	175	100
20	Квітень 2013	АТ «Ерсте банк» *	Erste Group	ПУАТ «Фідобанк» (Олександр Адарич)	Україна	83	100
21	Березень 2013	«Актив-банк»*	Андрій Ключев, Сергій Ключев	Данило Волинець («Акордбанк»), Оксана Маркарова («ІТТ Інвест»)	Україна	10	100
22	Грудень 2012	«Кредитпром-банк»*	Kalouma Holdings Ltd (ЕБРР, Raiffeisen Int., Fortis, BNP Paribas, Commerzbank, Cargill), Fintest Holding Ltd и Hometron Trading Ltd (концерн – «Енерго»)	Микола Лагун	Україна		100
23	Жовтень 2012	ПАТ «Банк Форум»*	Commerzbank	ДК «Смарт-холдінг»	Україна	56	96
24	Червень 2012	SEB Bank	SEB Group	Олександр Адарич	Україна	20	100

* Проблемні банки (у стадії ліквідації або в які введена тимчасова адміністрація)

Джерело: складено за [20; 21]

сові установи, тобто укладання таких угод було винятковим заходом та не могло мати на меті отримання класичних переваг від угод M&A. Також порівняння з попередніми періодами розвитку вітчизняної банківської системи свідчить про значне зниження активності на ринку корпоративного контролю. За період 2004–2008 рр. найбільшою в нашій країні операцією стала купівля «Укрсоцбанку» міжнародною групою UniCredit Group (Bank Austria Creditanstalt AG) з підписанням угоди в січні 2008 р. та подальшим отриманням дозволу НБУ на його придбання. Друга за масштабами операція – продаж «Промінвестбанку» російському «Внешзкономбанку» за 1080,0 млн. дол., третя – продаж АКБ «Райффайзенбанк Україна» угорському OTP Bank за 812,5 млн. дол. США. Оскільки раніше планувалося злиття АКБ «Райффайзенбанк Україна»

і банку «Аваль», то продаж «Райффайзенбанк Україна» дав змогу уникнути витрат на злиття з банком «Аваль», придбаним у 2005 р.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З огляду на тенденції скорочення ринку угод M&A в банківському секторі протягом останніх років в Україні, можна стверджувати, що для подальшого розвитку ринку потребує суттєвого вдосконалення та спрощення нормативно-правового та організаційно-методологічного забезпечення. В умовах фінансової кризи стимулювання процесів злиття та поглинання, у ході яких проблемні банки включаються до складу фінансово-стійких і сильних банків, є способом мінімізації соціальних та економічних витрат, пов'язаних із банкрутством банків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Игнатишин Ю.В. Слияния и поглощения. Стратегия, тактика, финансы / Ю.В. Игнатишин. – СПб. : Питер, 2005. – 201 с.
2. Галпин Т.Дж., Хэндон М. Полное руководство по слияниям и поглощениям компаний / Т.Дж. Галпин, М. Хэндон ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2005. – 240 с.
3. Седых А. Слияния и поглощения банков: общин подходы и технологические аспекты / А. Седых // Банковский менеджмент. – 2006. – № 7. – С. 18–24.
4. Рид С.Ф. Искусство слияний и поглощений / С.Ф. Рид, А.Р. Лажу ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 956 с.
5. Чуб О.О. Банківська діяльність у глобальному середовищі : [монографія] / О.О. Чуб. – К. : КНЕУ, 2013. – 340 с.
6. Чуб О.О. Теоретичні засади проведення операцій злиття та придбання банків зі складною структурою акціонерного капіталу / О.О. Чуб // Стратегія економічного розвитку України. – 2007. – №№ 20–21. – С. 94–98.
7. Кубах Т.Г. Ринок злиття та поглинання: сучасний стан та перспективи розвитку / Т.Г. Кубах // Ефективна економіка. – 2012. – № 5.
8. Чурило П.Б. Стан здійснення угод злиття і поглинання в банківській системі України / П.Б. Чурило // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2010. – № 27.
9. Скоробогач О. Стан і тенденції розвитку процесів злиття і поглинання у банківській системі України / О. Скоробогач // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 1(30). – С. 62–66.
10. Свечкіна А.Л. Організаційно-правовий механізм злиття та поглинання в Україні / А.Л. Свечкіна, А.О. Коршенкова // Економіка та держава. – 2010. – № 5. – С. 30–32.
11. Міщенко В.І. Реорганізація та реструктуризація комерційного банку : [навч. посіб.] / В.І. Міщенко [та ін.]. – К. : Знання, КОО, 2002. – 216 с.
12. Samuel O. Idowu, Nicholas Capaldi, Matthias Fifka, Liangrong Zu, René Schmidpeter, Dictionary of Corporate Social Responsibility CSR, Sustainability, Ethics and Governance. Springer International Publishing Switherland, 2015, 602 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.economics-sociology.eu/files/ES_Vol8_1_Novickyt%C4%97.pdf .
13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kpmg.com/LB/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/A-look-ahead-Top-ten-trends-for-banking-MA.pdf>.
14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vtb.ru/group/press/smi/energy_of_success/2008/18/8/643.php.
15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mercercapital.com/article/2015-bank-ma-recap/>.
16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Mergers-and-Acquisitions/gx-ma-banking-outlook-021915.pdf>.
17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bizmology.hoovers.com/2015/12/novembers-biggest-ma-deals-for-banks-and-financial-firms/>.
18. Чуб О.О. Банки в глобальній економіці : [монографія] / О.О. Чуб. – Київ : КНЕУ, 2009. – 340 с.
19. Горбатюк Л.А. Пріоритети інвесторів на ринку злиття і поглинань у банківському секторі України / Л.А. Горбатюк // Фінансування інноваційного розвитку України: стан, проблеми та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (7 листоп. 2013 р.). – Київ : КНЕУ, 2013. – С. 116–118.
20. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://inventure.com.ua/tools/database/m%26a>.
21. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minfin.com.ua/banks/problem/>.